

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK
Tanulmánykötet

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának
tanulmánykötete

Szerkesztette:
Molnár D. Erzsébet és Molnár Ferenc

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 300(=945.11)(477.87)

T 32

Tanulmánykötetünk első fejezetében a 19. századi nemzetiségi kérdés és törvényhozás változó tartalmának magyarországi összefüggéseivel foglalkozik. Az itt található írások olyan kérdéseket vizsgálnak, mint az 1860-as években kidolgozott nemzetiségi törvényjavaslatok és nemzetkonceptiók, az 1868-as nemzetiségi törvény és a multietnikus állam dilemmái, valamint az északkelet-magyarországi ruszin mozgalom kiegyezés előtti és utáni helyzete. A kiadvány többi fejezetében kárpátaljai tematikájú, történelmi és társadalomtudományi jellegű tanulmányok kerülnek közlésre. Kötetünket mindazoknak ajánljuk, akik betekintést kívánnak nyerni a Kárpát-medence, különösképpen a mai értelemben vett Kárpátalja új- és jelenkori történetébe, nemzetiségi, felekezeti, társadalom- és oktatáspolitikai viszonyaiba, valamint politikai és gazdasági helyzetébe.

Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2020.12.03., 8. számú jegyzőkönyv)

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontja, Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, valamint Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztette: *Molnár D. Erzsébet és Molnár Ferenc*
(II. RF KMF, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont,
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék)

Lektorálta:

Dr. habil. Barta Róbert (intézetigazgató, egyetemi docens, Debreceni Egyetem BTK, Történelmi Intézet)

Dr. Brenzovics László (docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék)

Prof. Dr. Erdődy Gábor (az MTA doktora, egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem)

Dr. Fodor Gyula (rektorhelyettes, docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Földtudományi és Turizmus Tanszék)

Kutassy Ilona (igazgatóhelyettes, Kárpátaljai Területi Állami Levéltár)

Prof. Dr. Mándrik Iván (professzor, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék)

Dr. Molnár József (tanszékvezető, docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Földtudományi és Turizmus Tanszék)

Dr. Orosz Ildikó (elnök, docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Pedagógia és Pszichológia Tanszék)

Korrektúra: *Hnatik-Riskó Márta*

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Vezsdel László*

Borítóterv: *Vezsdel László*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felelnek:

Orosz Ildikó (elnök, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola)

Csernicskó István (rektor, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola)

Dobos Sándor (részlegvezető, Kiadói Részleg, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola)

A tanulmányok tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

A kiadvány megjelenését támogatta az MTA Domus Kuratóriuma.

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6.; e-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88 000 Ungvár, Gagarin u. 36.; e-mail: print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: Kálvin Nyomda (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 4.; e-mail: kalvin.nyomda@gmail.com)

ISBN 978-617-7868-64-3

© A szerzők, 2021

© A szerkesztők, 2021

© II. RF KMF, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
<i>Nemzetiségi kérdés és törvényhozás a 19. századi Magyarországon.....</i>	9
Deák Ágnes: NEMZETISÉGI TÖRVÉNYJAVASLAT-VÁLTOZATOK MAGYARORSZÁGON, 1861–1868.....	11
Gyáni Gábor: AZ 1868-AS NEMZETISÉGI TÖRVÉNY ÉS A MULTIETNIKUS ÁLLAM PROBLÉMÁJA.....	29
Lajtai L. László: A NEMZETISÉGI EGYENJOGÚSÁGRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY VITÁJA A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSSEN ÉS A NEMZETKONCEPCIÓK ÖSSZECsapása	39
Molnár Ferenc: FEJEZETEK AZ ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGI RUSZINOK NEOABSZOLUTIZMUS KORI TÖRTÉNETÉBŐL.....	63
Fedinec Csilla: RUSZIN ÖNMEGHATÁROZÁSI KÍSÉRLETEK AZ 1860-AS ÉVEKBEN	77
Molnár Ferenc: PANKOVICS ISTVÁN MUNKÁCSI PÜSPÖK ÉS A RUSZIN MOZGALOM	93
<i>Történelmi tanulmányok.....</i>	109
Dancs György: AZ ELSŐ KOLERAJÁRVÁNY ELLENI VÉDEKEZÉS SZEREPLŐI MAGYARORSZÁGON.....	111
Csatáry György: A BRASCSAJKÓ-LEVÉLTÁR IRATAI (1919–1952)	135
Szamborovszkyné Nagy Ibolya: A BEREKSZÁSZI REFORMÁTUS GYŰLEKEZET TEMPLOMÁNAK TÖRTÉNETE A KEZDETEKTŐL 1931-IG.....	183
Molnár D. Erzsébet: A SZOVJET MEGSZÁLLÁS KEZDETEI KÁRPÁTALJÁN 1944 OKTÓBERÉBEN.....	203
Váradai Natália: MINDENNAPOK ÉS HATÁR MENTI KAPCSOLATOK KÁRPÁTALJÁN A HRUSCSOV-ÉRÁBAN.....	215

<i>Kárpátalja. Közigazgatás, mobilitás, politika</i>	237
Molnár D. István: KÁRPÁTALJA LAKOSSÁGÁNAK TERÜLETI ELOSZLÁSA AZ ÚJONNAN KIALAKÍTOTT KÖZIGAZGATÁSI RENDSZER TÜKRÉBEN	239
Pallay Katalin: HAZATÉRNI VAGY OTTMARADNI? A KÁRPÁTALJAI MOBILIS HALLGATÓK LETELEPEDÉSÉRE HATÓ TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA.....	255
Darcsi Karolina – Orosz Ildikó – Molnár D. István: A „KMKSZ” – UMP SZEREPLÉSE A 2020-AS UKRAJNAI HELYHATÓSÁGI VÁLASZTÁSOKON	275
Orosz Ildikó – Pataki Gábor – Molnár D. István: BEREGSZÁSZ ÉS TÉRSÉGÉNEK FEJLESZTÉSI TERVE	289
<i>Recenziók</i>	317
Molnár Ferenc: A RÁKÓCZI-KOR KÁRPÁTALJAI NÉZŐPONTBÓL. CSATÁRY GYÖRGY: A RÁKÓCZI-KOR EMLÉKHELYEI KÁRPÁTALJÁN.....	319
Csatáry György: RECENZÍÓ AZ „ÖRZENI KINCSES TEMETŐKET.” A BEREGSZÁSZI KÖZTEMETŐ EGYKORI RÓMAI KATOLIKUS SÍRKERTJE CÍMŰ KIADVÁNYRÓL	323
Csernicskó István: MIT MUTAT A MÉRLEG? OROSZ ILDIKÓ–PALLAY KATALIN: A KÁRPÁTALJAI OKTATÁS HELYZETE A 2019-ES KÜLSŐ FÜGGETLEN ÉRETTSÉGI EREDMÉNYEINEK TÜKRÉBEN	327
Szilágyi Lajos: RECENZÍÓ OROSZ ILDIKÓ–PALLAY KATALIN A KÁRPÁTALJAI OKTATÁS HELYZETE A 2019-ES KÜLSŐ FÜGGETLEN ÉRETTSÉGI EREDMÉNYEINEK TÜKRÉBEN C. MONOGRÁFIÁJÁRÓL.....	331
Császár István: RECENZÍÓ A MENEKÜLTEK, MIGRÁNSOK, ÚJ HAZÁT KERESŐK CÍMŰ KÖTETRŐL	335
Asztalos Annamária: RECENZÍÓ A VOLT EGYSZER EGY MONARCHIA. VÁROS ÉS VIDÉK C. KIADVÁNYRÓL.....	343

Mindennapok és határ menti kapcsolatok Kárpátalján a Hruscsov-érában

Kárpátalja geopolitikai helyzete miatt jelentős figyelmet kapott a szovjet vezetőkötől. A terület közlekedési szempontból kelet–nyugat irányában stratégiai jelentőségű volt, „nyugati kapunak” számított. A megyén keresztül áramlott Európába az elektromos áram, a gáz, a kőolaj exportjának jelentős része. Itt húzódott a Béke elektromos távvezeték, a Barátság¹, a Szövetség és az Urengoj–Pomari–Ungvár gázvezetékek is.² Csap–Bátyú térsége az áruszállítás miatt fontos átrakodóállomás lett, ahol jelentős teherforgalmat bonyolítottak le a széles és keskeny nyomtávú, átrakodó teherpályaudvarral rendelkező vasúton.³

Sztálin halála, azaz 1953 után Kárpátalján a kereskedelem, a gazdaság, a közétkeztetés, a lakossági szolgáltatások helyzete jelentősen javult, és a társadalomban is pozitív irányú változások történtek. A boltok polcain új termékek jelentek meg, csökkentek a kenyérsorok, szabadon lehetett vásárolni számos alapvető hétköznapi árucikket, mint például cukrot, kávé, tejet, gyufát, petróleumot és még sok minden mást.⁴ Csökkentették az élelmiszerek és iparcikkek, a ruha, cipő árát. A leginkább, 50%-kal, a gyümölcsök és zöldségek ára csökkent.⁵ A halas ingyencsék, mint például a tokhalkaviár, a hering, szinte minden városi és falusi élelmiszerüzletben elérhetőek voltak, akár hordószámra is. Hasonló helyzet állt fenn a kolbászkészítményekkel is, ezeket már nem kellett többé beszállítani a megyébe, sőt az USZSZK más megyéibe is szállítottak belőlük. Kielégítő mennyiségben lehetett kapni sajtot, tojást, különféle konzerveket, zöldségeket és gyümölcsöket. A statisztikai adatok szerint a megyében többször

* Docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

¹ Tokar Marian et al.: Kárpátalja évszámokban 1867–2010. Ungvár 2011. 159–160.

² Brenzovics László: Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században. In: Kárpátalja. Szerk. Baranyi Béla. Pécs–Budapest 2009. 95–96.

³ Beregszászi Anikó: A kárpátaljai Bányú település. In: Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében. Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián. Вр., 2003., 321–325.

⁴ Шманько Г. et al.: Региональные аспекты приграничного экономического сотрудничества СССР со странами СЭВ. Раздел Ужгородского отдела Института социальных и экономических проблем зарубежных стран АН УССР – М. 1983. 190.

⁵ Oficinskij Román: A szovjet időszak sajátosságai Kárpátalja történetében. In: Kárpátalja 1919–2009. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest 2010. 270.

gyümölcs- és hústöbblet is keletkezett, ezért abból az össz-szovjet alapba is szállítottak, így például a kemerovi bányászoknak, a leningrádi munkásoknak, az Urálba, valamint az USZSZK és az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság más ipari központjaiba.⁶

A statisztikai adatok azonban sokszor nem feleltek meg a valóságnak. Gyakran előfordult, hogy kevés volt az élelmiszer, és a hús-, valamint a tejtermékekért is sorba kellett állni. Jól látta ezt a pártvezetés is. Ezt bizonyítja az is, hogy 1960. május 10–28. között a járási pártbizottságok hosszasan és részletesen vitatták meg az USZSZK Minisztertanácsa és az UKP KB által küldött *A hús és tej előállításának és készletezésének komoly hiányosságairól a köztársaság kolhozaiban* című levelet⁷, amely a helyzet javítására, a hibák kiküszöbölésére szólított fel.

Minden év áprilisában a kormány rendeletet hozott az élelmiszerek és ipari cikkek állami kiskereskedelmi árainak csökkentéséről. Az élelmiszerek 1954-ben átlag 5-10, az ipari cikkek 10-15 százalékkal lettek olcsóbbak. Ezeknek az árcsökkentéseknek valószínűleg az volt a célja, hogy elvonják a lakosság figyelmét a mezőgazdaság, a könnyű- és élelmiszeripar stagnálásáról.⁸

Az 1950-es években a nem élelmiszeripari termékekből egyenesen hiány volt. Az áruellátás akadozott, komoly problémává vált, ezért más területekről kellett beszállítani a megyébe. Jól látta ezt a megyei pártvezetés is, ezért 1954. március 9-én határozatot fogadtak el *A mindennapi fogyasztási cikkek gyártásának bővítéséről, termékszám növeléséről és a termékek minőségének javításáról*.⁹ Majd hasonló határozatokkal ezt az igényt újra meg újra megerősítették, azonban a helyzet szinte semmit nem változott. A hatvanas évekre a piacon már legtöbbször elérhetőek voltak ugyan a legszükségesebb termékek, azonban azok minősége korántsem felelt meg a vásárlók igényeinek. Ezért jelentősen megnövekedett az import termékek száma. Leginkább gyapjú- és pamut méterárut szállítottak be, főként Kínából, a Csehszlovák Szocialista Köztársaságból, a Magyar Népköztársaságból, az NDK-ból és az NSZK-ból, mivel ezek népszerűbbek voltak a lakosság körében.¹⁰

Jellemző volt a statisztikai jelentések meghamisítása, az úgynevezett „*pripiszkák*”, azaz hozzáírások. A helyi vezetők félve a politikai megtor-

⁶ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), F. 1., op. 5., delo Nr. 622., 21.

⁷ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 98., 1–35.

⁸ *Csanádi Gy.*: Sorsfordító évek sodrásában. Ungvár 2004. 219.

⁹ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 2529., 1–168.

¹⁰ *Шманько Г. et al.*: Региональные аспекты приграничного экономического сотрудничества СССР со странами СЭВ. i. m. 190.

lástól, a felső vezetés részére megküldött jelentéseikben valótlan, felnagyított adatokat közöltek. A feltupírozott gazdasági mutatóknak tudható be, hogy a valóságban dotációra szoruló vidék mezőgazdaságát felülértékelték, így az indoklás szerint „*a gabonafélék, a szőlő, a gyümölcsfélék, a tej, a hús, a gyapjú és egyéb mezőgazdasági termékek előállításában és készletezésében elért sikerek*” elismeréseként¹¹ Kárpátalját 1958. február 26-án Lenin-rendjellel tüntették ki a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének rendelete értelmében.¹² Az elismerést 1958. május 23-án, Ungváron nagy ünnepség keretében nyújtott át Jekatyerina Furceva, az SZKP KB titkára. Majd az Avangard stadionban népgyűlésre került sor, melynek ünnepi szónoka M. Grecsuha, az USZSZK Minisztertanácsának első elnökhelyettese volt.¹³ A következő években számtalan hasonló ünnepségnek lehettek résztvevői a kárpátaljaiak.¹⁴ Számos tagköztársaság a jeles esemény alkalmából üdvözlő táviratot küldött a megyei vezetésnek, gratulációjukban kifejezték mélységes elismerésüket.¹⁵

A szolgáltatásnyújtás kultúrájának fejlesztése során sikeresen haladt a kereskedelem ágazatokra történő specializálódása, az új szolgáltatási formák és módszerek bevezetése. A kereskedelmi szervezetek szerződéses alapon kezdtek együttműködni a gyártókkal. A megyében és a köztársaságban évente nagykereskedelmi vásárokat rendeztek, valamint újabb és újabb lehetséges beszállítókat és termékforrásokat kerestek a megye és a köztársaság határain kívül.

1957-ben a munkácsi vegyes nagyáruházban megnyílt az első önkiszolgáló élelmiszerüzlet. A fogyasztói szövetkezet megnyitotta az első önkiszolgáló könyvesboltot Szolyván, valamint egy önkiszolgáló élelmiszerüzletet a Técsői járásban, Aknaszlatinán. Beindult az önkiszolgáló üzletek hálózatának a kiszélesítése, kialakultak a piackutatás és a kereslet felmérésének az alapjai, megjelentek a reklámok. Ungváron az állami kereskedelmi vállalat, Munkácsón pedig a fogyasztói szövetkezet reklámcégek hozott létre.

Idővel megjelentek az olyan szolgáltatási formák, mint a termék-minta alapján történő értékesítés, amely során az említett mintákat a kirakatokban vagy az üzletek polcain mutatták be.

¹¹ Tokár M. et al.: Kárpátalja évszámokban 1867–2010. i. m. 153.

¹² KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 3213., 1–15.

¹³ Dupka Gy.: A szovjet hatóságok megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991). Ungvár – Budapest 2014. 86.

¹⁴ Csanádi Gy.: Sorsfordító évek sodrásában i. m. 235.

¹⁵ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 3214., 1–36.

A XX. pártkongresszus után a kormány igyekezett enyhíteni a dolgozók nem könnyű anyagi helyzetén. 1956 áprilisától hat órára csökkentették a munkaidőt a szabadnap és ünnepnap előtti napokon.¹⁶

Az állami nyugdíjakról 1957. január 4-én elfogadott törvény értelmében a férfiak 60, a nők 55 éves koruktól mehettek nyugdíjba 25, illetve 20 évi szolgálati idő után. A nyugdíjakat az átlagos havi kereset alapján állapították meg: 350 rubelig terjedő havi kereset után 100%-os, 500 rubelig 85, 600 rubelig 65, 1000 rubelig 55, 1000 rubel feletti havi kereset esetén 50 százalékos nyugdíj járt.¹⁷ 1964. július 15-én a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa törvényt fogadott el *A kolhoztagok nyugdíjáról és segélyezéséről*. Ennek értelmében a lakosság „életszínvonalának javítása” érdekében az állam bevezeti a kolhoztagok számára az „öregségi nyugdíjat”. Emellett a kolhozban dolgozó nők – hasonlóan a gyárakban és hivatalokban dolgozó asszonyokhoz – immár jogosulttá váltak gyermekgondozási segélyre a gyermekszülési szabadság időszakára. A szülési szabadság 56 naptári nap a gyermek születése előtt és 56 naptári nap a gyermek születése után.¹⁸

1957. január 1-től emelték a munkások és tisztviselők minimálbérét, amelyet 300–350 rubelben állapítottak meg. A 370 rubelig terjedő járandóságokat adómentessé tették.¹⁹

Az UKP Kárpátalja Megyei Bizottsága 1959. április 22-i határozata – *A lakossági szolgáltatások javítását célzó intézkedésekről* – értelmében a városokban és nagyobb falvakban technikai eszközök javítására szolgáló javítóműhelyek, varróműhelyek, fényképészetek, borbélyhelyiségek, cipészetek stb. nyíltak, ahol előre meghatározott időbeosztásban dolgoztak a szerelők, fodrászok és más alkalmazottak.²⁰ 1960 végére a megyében már 792 különböző lakossági szerelő-, javító-, szolgáltatóműhely működött a lakosság igényeinek kielégítésére, ezek közül 333 a falvakban.

A 60-as években a megyei pártbizottság által 1960. október 25-én elfogadott, *A kereskedelem további fejlesztésére irányuló intézkedésekről Kárpátalja megyében* című határozat vált az irányadóvá. Az ezt megalapozó határozatot az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottsága és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Minisztertanácsa 1960. szeptember 13-án fogadta el.²¹

¹⁶ Csanádi Gy.: Sorsfordító évek sodrásában i. m. 219.

¹⁷ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 333., 1., valamint KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 495., 1–89.

¹⁸ Tokár M. et al.: Kárpátalja évszámokban 1867–2010. i. m. 161.

¹⁹ Csanádi Gy.: Sorsfordító évek sodrásában i. m. 224.

²⁰ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 156., 52., 80–81.

²¹ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 337., 9–10., valamint KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 92., 1–28.

Többek között az említett határozatnak köszönhetően megkezdődött a megye kereskedelmi és lakossági szolgáltatásainak, valamint a közétkeztetésnek egy új, minőségesebb korszaka.²² A kereskedelem anyagi és műszaki hátterének a megerősítése érdekében 1961 és 1965 között 333 üzlet, valamint 30 gyógyszertár nyílt. Az ezekben foglalkoztatott személyek száma meghaladta az ezer főt.²³

Az említett határozat megvalósítása során számos erőfeszítés történt az édesség-, pékáru-, tej- és csemegeüzletek működésének a megszervezése érdekében.

A nagyobb élelmiszerüzletekben kávézórészlegeket alakítottak ki, ahol forró italokat, kávé, teát, tejet, pékárut, édességet, gyümölcs- és zöldséglevet is árultak.

Az elavult fazonú, rossz minőségű termékek árát csökkentették. Elősként az önkiszolgáló üzletekben engedélyezték a lehetséges veszteségek leírását, de legfeljebb a forgalom 0,15%-áig.

Megszüntették azt a korábbi gyakorlatot, amely szerint csökkenteni kellett a kiskereskedésekben és közétkeztetésben dolgozó alkalmazottak munkabérét, amennyiben nem teljesültek az elvárások a forgalmat illetően.

A megye városaiban és falvaiban számos pavilont, üzletet, butikot, sátrat, kávézót, falatozót és étkezdét hoztak létre az utcákon, a kórházakban, a településközpontokban, a parkokban és számos közterületen.

Megkezdődött a hosszan tartó használatra szánt berendezések és készülékek részletre történő értékesítése is.

Bár számos lépést tettek és számos dokumentumot fogadtak el a Hruscsov-érában, felső és megyei szinten is, amelyek a kereskedelem további fellendítését célozták meg, sajnos a tervezett intézkedések egy részét nem sikerült időben megvalósítani, jó néhányat pedig egyáltalán nem hajtottak végre.²⁴

Az 1959. január 27. – február 5. között ülésező XXI. pártkongresszuson hétéves tervet fogadtak el (1959–1965).²⁵ A megélhetést, az oktatást, az egészségügyi ellátást az állam garantálta. Azonban mindenekelőtt az óriási ütemű lakásépítés keltett nagy figyelmet. Hruscsov az életszínvonal növelésének elérésére ugyanis lakótelepek építését rendelte el.

²² KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 411., 1–13.

²³ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 76., 1–75.

²⁴ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 560., 1–14., KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 697., 1–10., KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 753., 1–23.

²⁵ KTÁL, F. 1., op. 5. delo Nr. 11., valamint KTÁL, F. 1., op. 5. delo Nr. 7., valamint *Krausz Tamás*: Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa országai a második világháború után. Szovjetunió (1945–1991). In: 20. századi egyetemes történet – I. kötet. Európa. Szerk. Németh István. Budapest 2005. 374–375.

Ezeket oroszul „mikrorajonok”-nak nevezték, az ötszintes lakástömböket pedig „hruscsovák”-nak, vagy „hruscsovák”-nak (a főtitkár nevét és a nyomortanyát jelentő „truscoba” szót összevonva). A hruscsovák lakásai apró, szűk, kényelmetlen betondobozok voltak, általában nyolc négyzetméter jutott egy főre, és a lakáshiány miatt sokszor több generáció élt együtt. Ezekben már volt központi távfűtés, azaz a falakba beépített fűtőrendszer, vizesblokk, meleg- és hidegvíz-rendszer. Eredetileg a hruscsovákat a rászorulóknak ingyen juttatott lakótelepi szociális lakásoknak szánták, és élettartamukat 25 évre (de maximum 40) tervezték. De ezekben helyezték el a Kárpátáljára érkező „szakembereket” és családjaikat is.²⁶ Emellett a Kárpátalján tartózkodó tartalékos katonatiszteknek és családjaiknak is biztosították a szolgálati lakást, 1960-ban például 303 tartalékos tisztnek.²⁷ A hruscsovák egy-, két- vagy háromszobásak voltak, és egyik legnagyobb előnyük az volt, hogy viszonylag olcsón és rövid időn belül épültek fel.

Az új lakások építése során az 1960. október 25-én elfogadott határozat értelmében a lakótelepek, lakótömbök építése során a lakóházak földszintjén meghatározott helyen kötelezően üzlethelyiségeket és közéletet szolgáló helyiségeket kellett kialakítani.

A magánszektorban az átlagos lakóház nyolcszor tíz, majd később tízszer tíz méteres két-, háromszobás, négyzet alapú, pala- vagy cseréptetővel fedett vályog- vagy téglapépület volt. A kertet, udvart kerítéssel kellett körülvenni. Az udvaron ásott kút, WC, nyári konyha, gazdasági épületek lehettek.²⁸

A megye alkalmazottai széles körben vettek részt a szocialista munkaversenyeken, amelyeknek köszönhetően a tervezett kereskedelmi és fejlesztési terveket túlteljesítették. A szocialista verseny növelésére különböző díjakat, érmeket, zászlókat²⁹ hoztak létre a vállalatok, valamint kereskedelmi szervezetek részére. Ezek odaítélése sok esetben nem volt igazságos, amiről számos beszámoló árulkodik a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár dokumentumai között.³⁰ A verseny nemcsak vállalati, hanem egyéni szinten is zajlott. A sztahanovista mozgalom is óriási méreteket öltött.³¹

²⁶ KTÁL, F. II-1., op. 1., od. zb. 1783., 58.

²⁷ KTÁL, F. I., op. 5., delo Nr. 335., 1–2.

²⁸ *Oficinskij R.*: A szovjet időszak sajátosságai Kárpátalja történetében i. m. 270.

²⁹ Перехідні прапори, valamint перехідні Червоні прапори. A szovjet köztársaságok megyei, járási közötti szocialista versenyeken elért sikerért adományozták, a tervek és a szocialista elkötelezettségek sikeres végrehajtása, a mezőgazdasági és állattenyésztési termékek termelésének és értékesítésének növelése, azok minőségének javítása, magas szintű eredmények biztosítása elismeréseként.

³⁰ KTÁL, F. I., op. 5., delo Nr. 99., 1–73.

³¹ KTÁL, F. I., op. 1., delo Nr. 2533., 1–136.

1958. október 13-án a moszkvai vasutasok kezdeményezésére kezdetét vette a „*Tanuljunk meg kommunista módra dolgozni és élni*” mozgalom.³² Ezután minden területen – vállalatok, cégek, kolhozok, patikák stb. – megindult a verseny egyének és munkacsoportok között is az ún. kommunista élmunkás és a kommunista munkakollektíva címért.³³ Ők a megnövekedett termelékenységet tanúsító alkalmazottak, cégek, kolhozok stb. voltak, azaz akik teljes erőfeszítéssel dolgoztak, céljuk a megállapított normák túllépése, túlteljesítése volt, lehetőleg határidő előtt. A hivatalos megtisztelő cím egy igazolással, kitűzővel, valamint pénzjutalommal járt, ami jelentős ösztönző erőként hatott. 1960 augusztusában például a Nagyszőlősi járásban 66 kollektíva versenyzett a díjért, közülük 26-an kapták meg az elismerést, a kommunista élmunkás címért 111 versenyző indult, közülük 28-an kapták meg az elismerést.³⁴ Nagyobb ünnepek közeledtével pedig még inkább kiszélesítették ezt a mozgalmat.³⁵

Az 1950-es évek elejétől évről évre növekedett a könyvek eladása a lakosság körében, erősödött a könyvkereskedelem.³⁶ A könyvek szerzői, a könyvterjesztők, a kiadók és az értelmiségiek is csatlakoztak a könyvek értékesítéséhez. A könyvkereskedők a kolhozok farmjaira, a brigádokhoz, az üzemekbe, az üdülőövezetekbe és sok más helyre is kiszállították a könyveket. Számos egyeztetés zajlott a könyvkiadókkal, a szerzőkkel.³⁷

1960. május 31-én a SZKP KB határozatot fogadott el *A könyvkereskedelem helyzetéről és annak fejlesztő intézkedéseiről*, majd 1960. július 11-én az UKP KB is hasonló: *A könyvkereskedelem helyzetéről és a fejlesztő intézkedésekről Ukrajnában* címmel fogadott el határozatot. Ennek célkitűzéseit, részleteit 1960 októberében Kárpátalja valamennyi járási, városi pártbizottsága ülésén megvitatták. A könyvkereskedelem növelése érdekében számos új könyvesboltot, könyvelárusító kioszkot is nyitottak. Növelték a nyomdák forgalmát. Szélesítették az irodalom eljuttatásának lehetőségét a lakossághoz. A fő cél, hogy 11 hónap alatt 104 százalékkal növeljék a könyveladás forgalmát. A könyvesboltokban, ahol két vagy több eladó dolgozott, nem volt szabadnap és ebédszünet sem, azaz állandó nyitvatartást biztosítottak.³⁸

³² Tokár M. et al.: Kárpátalja évszámokban 1867–2010. i. m. 156.

³³ „ударники комуністичної праці”, „колективи комуністичної праці”

³⁴ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 107., 1–143.

³⁵ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 580., 1–97.

³⁶ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 3070., 1–60.

³⁷ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 3503., 1–191.

³⁸ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 75., 97–100.

Kárpátalja tizenhárom járásának mindegyikében saját újságokat adtak ki, melyek hasábjain beszámoltak az ipari vállalatok és mezőgazdasági létesítmények fejlődéséről és teljesítményéről, valamint a járások társadalmi és gazdasági életének más aspektusairól. 1959-től minden járási lap heti három alkalommal – kedd, csütörtök, szombat – jelent meg. 1960-ban a járási lapoknak 49 900 állandó sajtó-előfizetője volt, összehasonlításképpen 1959-ben még csak 36 000.³⁹ Ez a szám minden évben nőtt, aminek érdekében számos lépést tettek az újságok minőségének javítására és azok egyszerűbb eljuttatására az olvasókhoz.⁴⁰

A fali sajtó a szovjet közösségi és politikai élet fontos aspektusa volt. A faliújságok az iskolákban, az Ungvári Állami Egyetem karain, más oktatási intézményekben, termelői üzemekben jelentek meg. Nélkülük nem léteztek a kórházak, kutatóintézetek és más létesítmények sem. A faliújságok legtöbbször állami ünnepek alkalmából jelentek meg és a munkaközösségek életét tükrözték.⁴¹

A szovjet éra előtti időkben Kárpátalján nem létezett vezetékes rádióadás. Amikor 1946-ban a megyében először tartottak szovjet parlamenti választásokat, a politikai kampány végrehajtása érdekében felmerült a települések „rádiósításának” a szükségessége. 1950-ben több tíz rádiócsofópont épült, és a megyében közel 26 ezer rádiókészülék volt. 1955-ben beüzemelték az állandó rádiósugárzó állomást. Az UKP megyei bizottsága által 1959. november 11-én hozott határozat⁴² értelmében javítani kellett a rádiószolgáltatáson, majd több járásban elvégezték a falvak teljes „rádiósítását”.⁴³ 1960. március 23-án az UKP KB határozatot hozott *A rádiószolgáltatás javításáról Ukrajnában* címmel, aminek fő célja a kommunista ideológiai nevelőmunka megerősítése volt a hétéves terv részeként.⁴⁴ Az ungvári rádióállomás naponta kétszer sugározta a Friss hírek adását ukrán és magyar nyelven, valamint a megyei hírlapok összefoglalóját, mezőgazdasági, erdészeti munkásoknak szánt irodalmi és zenei műsorokat.⁴⁵

Mivel a megyében a pártvezetés az ideológiai nevelés fontos eszközének tartotta a televíziót – főként, hogy terveik szerint annak műsorai

³⁹ Pl.: Szolyvai járási lap – Ленінський шлях, Beregszászi – Червоний прапор, Nagyszőlősi – Прапор комунізму, Rahói – Соціалістичне праця, Pósvai – Нове життя stb. KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 75., 21–25.

⁴⁰ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 3502., 1–81.

⁴¹ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 404., 1–69.

⁴² KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 144., 1–23., valamint KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 145., 1–41.

⁴³ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 473., 1–6.

⁴⁴ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 75., 60., valamint 101–105.

⁴⁵ *Oficinszkij R.*: A szovjet időszak sajtósságai Kárpátalja történetében i. m. 230.

a környező 4 ország lakosai számára is elérhetőek lesznek –, ezért már 1957-től folyamatosan kérték az USZSZK Minisztertanácsát, hogy engedélyezze Ungváron egy televízió létrehozását, melynek beindítását legkésőbb 1961-re tervezték.⁴⁶ Végül a megyei tévéstudió 1967-ben kezdte meg az adások sugárzását fekete-fehér és színes változatban, miután átadták a televíziós állomást és átjátszót.⁴⁷

Azonban a sajtó, rádió, tv továbbra is komoly ellenőrzés alatt állt. Az újságíróknak, szerkesztőségeknek, kiadóknak nagy figyelmet kellett fordítani arra, hogy a hivatalos politikától ne térjenek el.⁴⁸ Természetesen a sajtó legfontosabb feladata az ideológiai munka, ideológiai nevelés volt. Valamennyi nyomtatott sajtóorgánium az abban a korban uralkodó, az akkori kommunista és pártszervezetek által terjesztett ideológiai útmutatók, párt- és állami szintű döntések keretében, politikai kampányoknak behódolva létezett és működött.

Az ideológiai munka erősítése céljából az SZKP és a megyei vezetés is számos határozatot hozott, így például 1960. január 9-én az SZKP határozatot fogadott el *A pártpropaganda feladata korszerű körülmények között* címmel.⁴⁹ Mindemellett a könyvtárakban is erősítették a pártpropagandát, ideológiai munkát.⁵⁰

Zajlott a települések villamos energiával való ellátásának kiépítése⁵¹, valamint vezetékes telefonvonalak bevezetése. Azonban a telefonhoz hosszú sorban állás után lehetett hozzájutni, és mivel az luxuscikknek számított, főként a vezető beosztásúak rendelkeztek vele.⁵²

Az USZSZK 1958 májusában törvényt hozott *A társadalomellenes élősdi elemek elleni hathatósabb küzdelemről*. Ennek a törvénynek az értelmében a nem munkával keresett jövedelemből élőket „társadalmi ítélettel”, 2-től 5 évig terjedő kiutasítással lehetett büntetni. Az ítéleteket a házgondnokságok vagy a városnegyed által összehívott „közgyűlésen” mondták ki, falun pedig a tanácsok végrehajtó bizottságai. Az ítélet mértékéről „nyílt szavazással” döntöttek, amit a járási végrehajtó bizottság jóváhagyott. A koldulókat, kéregetőket szintén kettőtől öt évig terjedő kiutasítással büntethették. A valóságban a bíróság megkerülésével hoztak ítéleteket, a vádlottak

⁴⁶ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 167., 26.

⁴⁷ *Oficinskij R.*: A szovjet időszak sajtósságai Kárpátalja történetében i. m. 230., valamint 272.

⁴⁸ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 66., 1–43.

⁴⁹ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 75., 31.

⁵⁰ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 69., 1–53.

⁵¹ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 3301., 1–44.

⁵² KTÁL, F. 1., op. 1., 2303., 1–48.

nem kérhettek ügyvédi védelmet. Akadtak, akik ennek a „törvénynek” a segítségével bosszút álltak másokon, például a tőlük valamivel jobb körülmények között élőkön, így fosztották meg őket a szorgalmas munkával összegyűjtött vagyonuktól.⁵³

Más társadalomellenes tevékenységeket elkövetőket komoly rendőrségi eljárás alá vetettek és alaposan kivizsgáltak. Többet közülük a bíróság börtönre ítélte.⁵⁴ Társadalomellenesnek számítottak például a részegeskedők, alkoholisták, munkanélküliek.⁵⁵

1959. január 15–22-én a Szovjetunióban országos népszámlálást tartottak.⁵⁶ Az ezzel kapcsolatos előkészületeket a megyében már 1957-ben elkezdték.⁵⁷ A kérdőíveken 15 kérdés szerepelt, köztük a nemzetiségre és anyanyelvre vonatkozó kérdések is. A számlálóbiztosoknak adott hivatalos utasításoknak megfelelően a kérdésekre mindenki önállóan válaszolhatott, személyazonossági vagy más igazolványt nem kértek a polgároktól. Azokban a családokban, ahol a férj és a feleség különböző nemzetiségű volt, maguk dönthettek, melyik nemzetiséghez tartozónak vallják magukat. A kiskorú gyermekek esetében az anya nemzetiségét tartották mérvadónak. A beszélni még nem tudó gyerekek esetében anyanyelvként édesanyjuk nyelvét ismerték el.⁵⁸ Az 1958. június 3-án kelt, az Ukrán Kommunista Párt Kárpátaljai Megyei Bizottsága és a Kárpátaljai Megyei Végrehajtó Bizottság részére a Kárpátalja Megyei Statisztikai Hivatal vezetője, Sztrigin által készített összesítőben szereplő előzetes adatok szerint Kárpátalja lakossága 922 808 fő. Ebből 144 894 fő magyar nemzetiségű.⁵⁹ A lezajlott népszámlálás adatai alapján azonban Kárpátalja lakossága 920 200 fő volt, ami az 1950. évi hivatalos népszámlálás adataihoz képest 112 800 fős, azaz 14%-os népességszám-növekedést jelent.⁶⁰ Közülük 686 464 ukrán nemzetiségű, azaz a lakosság 74,6 %-a, magyarok 146 247-en voltak, azaz a lakosság 15,8%-a.⁶¹

1961 első negyedében (január–március) az országban pénzügyi reformot hajtottak végre.⁶² A bankjegyek cseréjével járó rengeteg munkát

⁵³ Csanádi Gy.: Sorsfordító évek sodrásában i. m. 234–235.

⁵⁴ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 562., 1–151.

⁵⁵ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 561., 1–14., KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 563., 1–90.

⁵⁶ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 3457. 10–11.

⁵⁷ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 3320., 1–43., valamint KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 3321., 1–25.

⁵⁸ Csanádi Gy.: Sorsfordító évek sodrásában i. m. 229.

⁵⁹ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 3457., 10–11.

⁶⁰ Molnár D. I.: Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig. MTA TK Ki-sebbségkutató Intézet. Budapest 2018. 104.

⁶¹ Uo., 108–109.

⁶² KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 93., 11.

a kereskedelmi dolgozóknak kellett elvégezniük, ugyanis a kereskedésekben elfogadták a régi bankókat és visszajáróként újakat adtak. Ennek a folyamatát még 1960 végén megtervezték.⁶³ Mindez nem volt könnyű, hiszen gondoskodni kellett arról, hogy a termékek összforgalma áttekinthető legyen a régi és az új árakkal egyaránt. A régi rubeleket 10:1 arányban váltották át, a korábbiaktól eltérően ezúttal korlátlan mennyiségben. Ugyanebben az arányban számolták át a fizetéseket, az árakat, a szolgáltatási díjakat is. Mindez azonban mit sem javított a lakosság anyagi helyzetén.⁶⁴

Az 50-es évek elején szerteágazó határ menti kapcsolatok alakultak ki Kárpátalja és a környező országok között, ami érintette a mezőgazdaságot, sportot⁶⁵, kultúrát⁶⁶, egészségügyet, ipart, szinte minden gazdasági és társadalmi területet, különböző ünnepeket.⁶⁷

1955 áprilisában a Magyarország „felszabadításának” 10. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségek keretében odalátogatott egy ifjúsági küldöttség Kárpátaljáról.⁶⁸ A küldöttség tagjai megismerhették a magyar ifjúság életét és munkateljesítményét, tapasztalatot cserélhettek velük.

1955. április 4-én a csapi határátkelőre érkezett a Szabolcs-Szatmár megyei magyar küldöttség. A határon átnyújtották a kárpátaljai ifjúság

⁶³ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 93., 1–47., KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 271., 1–35., valamint KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 339., 1–81.

⁶⁴ Csanádi Gy.: Sorsfordító évek sodrásában i. m. 241.

⁶⁵ Pl.: „A Kossuth Lajos Tudományegyetem és az Orvosi Kar KISZ Egyesülete meghívja az Ungvári Állami Egyetem férfi röplabdacsapatát baráti röplabdamerkőzések megrendezése céljából, amelyekre országunk felszabadításának 15. évfordulója alkalmából kerül sor 1960. április 30-án és május 1-jén. Kérem Rektor elvtársat, szíveskedjen engedélyezni, és járjon közbe annak érdekében, hogy a férfi röplabdacsapat ide utazhasson. 1960.03.31. Prof. dr. Sulan Béla, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Rektora [...]” KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 76., 1.

⁶⁶ Pl.: „A Kelet-Szlovákiai terület és Kárpátalja megye közötti határ menti baráti kapcsolatok terében a korábban egyeztetettek szerint, 1964. 08. 28. – 09. 02. közötti időszakra kérjük, küldjék el hozzánk a Kárpátaljai Állami Erdemes Népi Kórust a Szlovák nemzeti felkelés XX. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségre [...]. Küldjük Kárpátalja megyébe (USZSZK) az eperjesi Pidikljanszki Állami Népi Együttest arra az időszakra, amit kárpátaljai elvtársaink megállapítanak [...]. Hlebec, a Kelet-Szlovákiai Területi Kommunista Párt első titkára.” KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 694., 4.

⁶⁷ Pl.: „A Magyar Szocialista Munkáspárt Mátészalkai Járási Bizottsága, meghívja a Kárpátalja megyei Szolyvai járás vezetőit három napra a nemzeti ünnep, Magyarország felszabadításának 15. évfordulója megünneplésére. Az MSZMP Központi Bizottsága valamint az MSZMP Szabolcs-Szatmár Megyei Bizottsága a javaslatot jóváhagyta. Az UKP Kárpátaljai Megyei Bizottsága arra való tekintettel, hogy Kárpátalja megyei Szolyvai járása és a szomszédos Szabolcs-Szatmár megye Mátészalkai járása közötti hagyományos baráti kapcsolat áll fenn, célszerűnek tartja egy háromfős delegáció kiküldését három napra, április 3-5. között, Mátészalkára. Az UKP Kárpátaljai Megyei Bizottságának titkára, Scserbak P., 1960.03.24.” KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 76., 2.

⁶⁸ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 2705. 1–6.

képviselőinek a barátság stafétáját,⁶⁹ amellyel kifejezték „szívből jövő hála-
lájukat és mély tiszteletüket azok iránt, akik elhozták a szabadságot a ma-
gyar nép számára és akik felbecsülhetetlen segítséget nyújtanak az új élet
kialakításához”. A két határ menti megye ifjúsági szervezetei megegyez-
tek a további baráti kapcsolatokról és aktív együttműködésről.⁷⁰

1955 végén a kárpátaljai és Szabolcs-Szatmár megyei mezőgazda-
sági munkások megállapodásokat kötöttek szocialista munkaversenyek
megrendezéséről. Az első ilyen versenyről szóló megállapodás a bereg-
szászi járási Mezőkaszonyban található Engels Kolhoz és a Magyar Népköztársaságban található Barabás község szakszervezete között született.⁷¹

Kárpátalja és a Román Szocialista Köztársaság régiói között valami-
vel később alakult ki a baráti kapcsolat, mint a Magyar Népköztársaság és
a Csehszlovák Szocialista Köztársaság megyéivel. Az első kárpátaljai kül-
döttség 1958. augusztus 23-án látogatott Nagybányára, a Románia „fel-
szabadításának” alkalmából rendezett ünnepségek keretében.⁷²

A továbbiakban a szomszédos államok határ menti régióival történő
együttműködés egyre intenzívebben érintette a termelési iparágat. Álla-
mi szinten egyre nagyobb figyelmet fordítottak a helyi, regionális szintű
együttműködésre, a határ menti kapcsolatok prioritást élveztek a szocia-
lista gazdasági integráció kialakításában, különös tekintettel a határ menti
infrastruktúra fejlesztésére és működtetésére.⁷³

1956-ban a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottsága és a szovjet
kormány elfogadtak egy, az európai szocialista államokkal egyeztetett hatá-
rozatot, szoros határ menti baráti kapcsolatok kiszélesítéséről a Szovjetunió
megyéi, a Lengyel Népköztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság,
a Magyar Népköztársaság és a Román Szocialista Köztársaság régióival. A
vonatkozó határozatokat elfogadták a határ menti régiók pártszervezetei, és
meghatározták a határ menti kapcsolódási területeket. 1956 szeptemberében
és októberében számos szerződés jött létre Kárpátalja megye, a CSSZK
Kelet-szlovákiai térsége, Szabolcs-Szatmár megye és az RSZK Szatmár-
németi területe között.⁷⁴

⁶⁹ *Oficinszkij R.*: A szovjet időszak sajátosságai Kárpátalja történetében i. m. 357.

⁷⁰ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 76. 1–75.

⁷¹ KTÁL, F. 1., op. 1., delo Nr. 3067., 1–34.

⁷² *Мікловда В. et al.*: Прикордонне співробітництво: регіональні трансформації і перспективи. Ужгород 2012. 60. (*Miklovdá V. et al.*: Határokön átnyúló együttműködés: regionális átalakulások és kilátások. Ungvár 2012. 60.)

⁷³ *Шманько Г. et al.*: Приграничне сотрудничество социалистических стран: опыт, проблемы, перспективы. Н. п., 1990. 21–107.

⁷⁴ *Мікловда В. et al.*: Прикордонне співробітництво: регіональні трансформації і перспективи. i. m. 60.

1960-ban még inkább felgyorsultak Kárpátalja kapcsolatai a szomszédos Szabolcs-Szatmár megyével és Kelet-szlovákiai országrésszel. Egymás után érkeztek a régióba a magyar és szlovák küldöttségek. Októberben például magyar ipari és szlovák ifjúsági küldöttség járt Beregszászban. Természetesen a vendégeknek az élenjáró üzemeket (borgyár, bútorkombinát), gazdaságokat (Lenin, Vörös Zászló Kolhozok) mutatták meg, de hasonlóképpen fogadták a beregszászi küldöttségeket is a szomszédos megyékben és járásokban.⁷⁵

A 60-as évek elején a határ menti kapcsolatok gyakorlata tartalmazta a határ menti együttműködés éves terveinek a megyei pártbizottságok által történő megvitatását és összeállítását, később pedig ezeket a terveket már két évre állították össze. Ezáltal a határ menti régiók közötti kapcsolatokhoz hozzátartozott a tervezettség, számításba kerülhetett a távolabbi perspektíva. Mivel a központi pártszervezetek a megyei pártbizottságokra bízta a határ menti kapcsolatok szabályozását, így azokat a helyi pártszervezetek vonalán kialakított kapcsolatoknak nevezték.⁷⁶

Az együttműködést és tapasztalatcserét érintő tervek között első helyen állt a pártszervezetek és a társadalmi élet különböző aspektusait felügyelő bizottságok munkájának a tanulmányozása, illetve a pártszervezeti és ideológiai munka terén szerzett, a városok és térségek társadalmi és gazdasági fejlődését elősegítő, valamint a munkaközösségeket és az élet más területeit érintő tapasztalatok kölcsönös átadása.

A határ menti együttműködés különböző formái alakultak ki, például: munkatapasztalat-csere a különböző iparágakban, mint például az építőiparban, a közlekedésben, a mezőgazdaságban dolgozó munkások és szakemberek találkozója, partnerek közötti kölcsönös, devizamentes segítségnyújtás határ menti termékcseré formájában, kereskedelem a határ menti megyék kereskedelmi szervezetei között stb. Különösen fontos volt a határ menti közlekedési infrastruktúrák fejlődését és kölcsönhatásait érintő együttműködés. A tapasztalatcsere, mint együttműködési forma nem igényelt különösebb jogi szabályozást. Ehhez az együttműködéshez nem volt szükség nagy összegű befektetésekre sem, ugyanakkor gazdasági előnyökkel járt mindkét fél számára.⁷⁷

1960 júniusában például Munkácsra látogatott a Szabolcs-Szatmár megyei pártképviselők küldöttsége. A küldöttség tagjai megismerhették a

⁷⁵ *Csanádi Gy.*: Sorsfordító évek sodrásában i. m. 240.

⁷⁶ *Міклова В. et al.*: Прикордонне співробітництво: регіональні трансформації і перспективи. i. m. 60.

⁷⁷ *Oficinskij R.*: A szovjet időszak sajátosságai Kárpátalja történetében. In: Kárpátalja 1919–2009. Szerk. Fedinec Cs. – Vehes M. i. m. 231–232.

munkácsi városi pártbizottság, a helyi kötöttáru-üzem és bútorgyár párt-szervezeteinek a munkáját.⁷⁸ Az Ilosvai járásban a magyar pártmunkatársak delegációja megismerhette a Bilke községben található Za nove zsittya Szovhozot, a dolhai fűrészmalmost, a kovácsréti erdészetet, valamint az ottani pártszervezetek politikai munkáját.⁷⁹

A baráti kapcsolatok újabb fontos irányzata a szakszervezeti és a Komszomol-szervezetek közötti tapasztalatcsere és együttműködés volt. A tapasztalatcsere során érintett kérdések többek között az alábbiak voltak: a helyi tanácsok szerepe a kulturális és gazdasági termelést érintő feladatok megvalósításában, a civil szervezetek tevékenységének a szerepe a szocialista demokrácia fejlődésében, a szovjet szakszervezeti és Komszomol-erőforrások toborzása, nevelése és képzése.⁸⁰

Az éveken át tartó tapasztalatcsere eredményeként a termelői tevékenység különböző ágaiban kialakultak az állandó együttműködési formák. Közülük a leggyakoribb négy az alábbi:

- a. csoportokat, élenjáró brigádokat, termelési újítókat, szakembereket érintő csere, akiket a partnerekhez küldtek ki, hogy közvetlenül a munkahelyeken tanulmányozzák az élenjárók munkásságát, megtanulják az új felszerelések használatát és a progresszív technológiák alkalmazását, a különböző műveletek végrehajtásához szükséges új fogásokat, műszaki folyamatokat stb.;⁸¹
- b. különböző formájú és tartalmú információs anyagok cseréje (műszaki dokumentumok, információs szórólapok, forradalmi tapasztalatok, új termékminták kiállításai, fotókiállítások stb.), amelyek elősegítették a külföldi partnerek tapasztalatainak jobb megismerését;
- c. ún. „*barátságbuszok*” cseréje program során egy-egy vállalat alkalmazottai külföldi társvállalathoz utaztak és az adott munkaközösség élete, tevékenysége és mindennapjai iránt érdeklődhettek, akik a barátságbuszon ülők kérdéseire kimerítő és szakmai válaszokat adtak,⁸²

⁷⁸ KTÁL, F.1., op. 5., delo Nr. 85., 1.

⁷⁹ KTÁL, F.1., op. 5., delo Nr. 85., 6.

⁸⁰ KTÁL, F.1., op. 5., delo Nr. 101., 1–44., valamint KTÁL, F.1., op. 5., delo Nr. 108., 1–117.

⁸¹ Жулканич Н.: Розвиток транскордонного співробітництва у карпатському регіоні (на прикладі арк Закарпатської області). In: Исторична панорама. Сич О. І. (Ред.), Вип. 2., Чернівці, 2004. <http://politics.ellib.org.ua/pages-4732.html>. Letöltve: 2017. június 9.

⁸² Дяченко Б. et al.: Особливості транскордонного українсько-угорського співробітництва. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. Науковий журнал. 1/2007. 32–34. http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18488/1/Особливості_транскордонного_українсько-угорського. Letöltve: 2017. június 9.

d. specializált turistacsoportokat érintő csere, amely csoportok általában ugyanazon vagy hasonló iparágban dolgozó alkalmazottakból álltak. Az említett csoportok külföldi látogatásának a programja magába foglalta a hasonló profilú vállalatok látogatását és a termelési tapasztalatok, a munkafeltételek, a hétköznapi és kulturális tevékenységek megismerését.⁸³

A tapasztalatcsere gyakorlati célja a műszaki újítások bevezetése, a termelékenység növelése, a nyersanyagok, üzemanyagok és energiaforrások takarékos felhasználása stb. volt.

Intenzív volt a határ menti együttműködés keretében folytatott tapasztalatcsere a mezőgazdasági termelés területén is. A mezőgazdasági célú földterületek szomszédos elhelyezkedése, a szinte megegyező éghajlati feltételek és a földművelési zónák struktúrája mind előnyös körülményeket biztosítottak a mezőgazdasági vállalatok közötti kölcsönös tapasztalatcseréhez⁸⁴ (lásd: 1. sz. táblázat).

A külföldi tapasztalatok elsajátításának és alkalmazásának a többéves gyakorlata, annak hatékonysága felkeltette a közösségek, szervezetek, különböző szintű állami és párthatalóságok figyelmét, és arra készítette őket, hogy jobban figyeljenek oda a tapasztalatcserére, mélyebben elemezzék ezeket a folyamatokat és a velük járó előnyöket.

A külföldi tapasztalatok átvétele nem jelentette azok pontos másolását, utánzását. A partner tapasztalatát kreatívan kellett kezelni, figyelembe véve a saját termelés sajátosságait, feltételeit, hagyományait, környezetét stb. A Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban őrzött dokumentumok azt bizonyítják, hogy a külföldre utazó küldöttségeknek komoly beszámolókat, elemzéseket és összegzéseket kellett készíteni hazatértük után. Többek között elvárás volt az is, hogy minden tapasztalatcsere céljából külföldre utazó küldöttség feladattervet készítsen, amelyben pontosan meghatározza a tanulmányozni szánt kérdéseket, az elemzés formáját és időtartamát. A csoportot vagy brigádot olyan alkalmazottak alkották, akik képesek voltak a kitzűzött feladatokat a tervezett mértékben és határidőn belül végrehajtani.

⁸³ Устич И.: Развитие рыночных отношений в приграничном сотрудничестве. Институт социальных и экономических проблем зарубежных стран АН УССР: научный доклад. Проблемы развития приграничных экономических отношений СССР с европейскими странами – членами СЭВ. – Вып. 3., 1990., 46–63.

⁸⁴ Передрий А.: Агропромышленный комплекс стран-членов СЭВ. Львов 1987. 23–64.

1. táblázat. Kárpátaljára látogatott delegációk száma 1958–1960 között

Delegáció megnevezése	A Csehszlovák Szocialista Köztársaságból			A Magyar Népköztársaságból			A Román Népköztársaságból		
	1958	1959	1960	1958	1959	1960	1958	1959	1960
Pártmunkások és az állami hatóságok alkalmazottai	4	4	3	1	2	6	2	1	1
Ipari alkalmazottak	1	4	1	1	3	1	0	1	0
Mezőgazdasági alkalmazottak	1	5	7	0	3	10	0	2	2
Kulturális dolgozók	3	5	2	0	13	5	0	0	0
Sportolók	2	1	1	1	1	1	0	2	1
Ifjúsági csoportok	0	2	1	1	1	2	0	0	0
Mindösszesen delegációk száma	11	21	17 ¹	4	23	25	2	6	4
Összes személyek száma	148	245	128	83	322	279	16	63	34

Forrás: KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 77., 1.

¹ A forrásban 17 szerepel, de a számokat összeadva 15.

A turizmus fejlesztésre is tettek lépéseket. Míg 1955-ben turistaként 227 fő tett látogatást 8 különböző országba, addig ez a szám 1960-ban már közel 7 ezer fő volt, 23 országba. Ráadásul ebből 860 fő „kapitalista országba tett látogatás”. A jelentések szerint a külföldre utazók többnyire „megfelelő magatartást tanúsítottak, de akadtak, akik külföldön nem az elvártaknak megfelelően viselkedtek és szégyent hoztak a szovjet állampolgárookra, például részegeskedtek, spekulációval foglalkoztak, vagy éppen nem akartak visszatérni a szülőföldjükre”.⁸⁵

1959. november 27-én elfogadták *A megyébe érkező külföldi turistákkal való munka javítása* című határozatot, amely egy regionalizált változata volt az UKP KB által 1959. október 9-én elfogadott *Az USZSZK-ba érkező külföldi turistákkal való munka javítása* című határozatnak. Ennek megvalósítása céljából az Inturiszt utazási társaság egyeztetett a megye valamennyi érintett szervezetével. Így például a különböző városok pártvezetésével, a városi végrehajtó bizottságokkal, ipari, kereskedelmi,

⁸⁵ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 337. 5–6.

közlekedési vállalatokkal.⁸⁶ Három hónapos továbbképzésre küldték az idegenvezetéssel foglalkozó személyzetet. Emellett magyar nyelvű tolmácsokat küldtek Kijevbe, hogy azok három hónap alatt sajátítsák el az idegenvezetéshez szükséges ismereteket. Állományba vettek 70 magyar és cseh nyelvű tolmácsot. Közülük 25 főt 1960 márciusában 20 napos tolmács-idegenvezető tanfolyamra küldtek, akik azután Ungváron, Lembergben, Kijevben végezték munkájukat.⁸⁷ Ungváron a szállodákban 60 férőhelyet alakítottak ki a külföldi turisták számára és brosúrát osztottak a látogatóknak Ungvár látványosságairól és az Ungvár–Munkács–Szolyva–Uzsoki-hágó területén elhelyezkedő érdekességekről.⁸⁸ A turizmus fejlesztésére évről évre nagyobb hangsúlyt fektettek.⁸⁹

1960. május 1-től az SZSZKSZ Minisztertanácsa 1959. szeptember 2-án hozott, 1030-447. számú rendeletének megfelelően menetrend szerinti autóbuszjáratot indítottak Kijev–Lemberg–Sztrij–Ungvár útvonalon, főként a külföldi turisták számára, valamint egyeztetések kezdődtek a Csehszlovák Szocialista Köztársasággal egy határátkelő megnyitására a Karcsava (Křčava)–Ungvár útszakaszon.⁹⁰ Ungváron, a Verhovina Hotel közelében kioszkot nyitottak, ahol különböző ajándéktárgyakat, képeslapot, könyveket stb. vásárolhattak a turisták. 18 speciális, úgynevezett „barátságvonat külföldi turistáknak” szerelvényt is kialakítottak. Ezeken 112 magyar és cseh nyelvű tolmács dolgozott. Ezeken kívül 7 „barátság a szovjet turistákkal” vonat is működött, amelyek szovjet turistákat szállítottak a Csehszlovák Szocialista Köztársaságba és a Magyar Népköztársaságba.⁹¹ A fejlesztéseknek köszönhetően 1960 első felében 42 233 turista látogatott a megyébe 26 különböző országból, így például Franciaországból – 138 fő, az USA-ból – 125 fő, Olaszországból – 56 fő stb.⁹²

Természetesen a rokonlátogatást külön kategóriába sorolták és külön nyilvántartották. A levéltári adatok szerint 1960-ban Kárpátaljára rokonlátogatás céljából 5 451 fő látogatott. Köztük a Csehszlovák Szocialista Köztársaságból – 2901, a Magyar Népköztársaságból – 2244, a Román Népköztársaságból – 173, a Lengyel Népköztársaságból – 28, Franciaországból – 11, Norvégiából – 3 fő stb.⁹³

⁸⁶ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 85., 1–3.

⁸⁷ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 85., 7–8.

⁸⁸ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 85., 23–24.

⁸⁹ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 746., 1–48.

⁹⁰ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 85. 19.

⁹¹ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 85. 23–24.

⁹² KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 85. 25.

⁹³ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 85. 29.

1962. május 12-én a Szovjetunió Minisztertanácsának 1156. számú rendelete értelmében Csap városában be- és kiutazási ellenőrzési pontot állítottak fel a külföldi autósturisták számára a Magyar Népköztársaság–Csap–Ungvár–Kijev útvonalra.⁹⁴

Az országos szinthez képest Kárpátalja jól kiépített közlekedési infrastruktúrával rendelkezett, ami hozzájárult ahhoz, hogy a régió országos jelentőségű turista- és üdülővezetetté vált. 1960 januárjában az UKP KB rendeletet hozott *Kárpátalja üdülőközpontjainak és turizmusának fejlesztésére 1960–1965 közötti időszakra*, amely kitért a sportolási lehetőségek fejlesztésére is.⁹⁵

1964-re már tizenöt szanatórium (2,2 ezer férőhellyel) és három üdülő (500 férőhellyel) várta a vendégeket. Különösen népszerűek voltak a polenai és a szinyáki balneológiai központ természetes gyógyvizei. Az időszakban Kárpátalján 7,2 ezer egészségügyi dolgozó volt, ebből 1500 orvos. A régióban mintegy 400 forrásról állapították meg szakemberek, hogy vizük gyógyhatású.⁹⁶

Ezt elősegítette az USZSZK Egészségügyi Minisztériuma által 1961. augusztus 24-én hozott 456. számú rendelet is, amely a lakosság egészségügyi ellátásának javítására irányult.⁹⁷ Ennek a rendeletnek értelmében növelték a szanatóriumok, kórtermek, kórházi ágyak számát, valamint különböző fejlesztéseket, építkezéseket, felújításokat is végeztek az egészségügyi intézményekben. Növelték a gyógyszerárak számát és a megyébe szállított gyógyszerkészletek mennyiségét is.⁹⁸ Emellett javítottak az egészségügyi dolgozók ellátásán, többet foglalkoztak a kórházak, szanatóriumok káderkérdéseivel.⁹⁹

Az 1960-as évek közepére a kárpátaljai vasúthálózat teljes hossza 641 km-t tett ki. A Csap–Munkács–Sztrij–Lemberg, a Csap–Ungvár–Lemberg, Csap–Rahó–Ivano-Frankivszk útvonalak jelentős vasúti forgalmat bonyolítottak le. Csap, Munkács, Bátyu és Ungvár–2 voltak a legnagyobb vasúti csomópontok. Ungvár–2 a Szovjetunió első olyan vasúti csomópontja volt, ahol két ország határőrei és vámosai együttesen végezték az ellenőrzést (és nem a határ két oldalán külön-külön). A csapi vasúti cso-

⁹⁴ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 555., 1.

⁹⁵ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 86., 1–56.

⁹⁶ *Oficinszkij R.*: A szovjet időszak sajátosságai Kárpátalja történetében i. m. 267.

⁹⁷ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 332., 3.

⁹⁸ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 332., 13–15., valamint KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 635., 1–40.

⁹⁹ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 636., 1–10.

mópontnak stratégiai jelentősége volt a Szovjetunióban. A szovjet oldalon Csap, a magyar oldalon Záhony és a csehszlovák oldalon Tiszacsernyő [Čierna nad Tisou] vasutasai szorosan együttműködtek.¹⁰⁰

1962-ben átadták a Moszkva–Kijev–Lemberg–Ungvár–Budapest–Prága vasúti fővonalat.¹⁰¹

Folyamatosan javítottak az utasok kiszolgálásán, ennek érdekében különböző rendeleteket hoztak. Pl. 1963. szeptember 10-én az UKP Kárpátalja Megyei Bizottsága rendeletet hozott *Az utasok kiszolgálásának javításáról*, aminek következtében kávézók, büfék, éttermek nyíltak a vasút- és autóbusz-állomásokon, ahol külön figyelmet fordítottak a gyermekek étkeztetésének biztosítására – például tejtermékekkel –, valamint a higiénéjára.¹⁰²

Az 1960-as évek közepére háromezer kilométeresre bővült az aszfaltozott autópályahálózat. A három főútvonalból kettő: az Ungvár–Munkács–Huszt–Aknaszlatina–Rahó–Kőrösmező, valamint az Ungvár–Percseny–Nagyberezna–Uzsok–Lemberg a nyugati határszakasz mentén haladt végig, a harmadik – Munkács–Szolyva–Alsóverecke–Sztrij – pedig a páneurópai közlekedési folyosó részét képezte.¹⁰³

Az ungvári repülőtér, amely Kárpátalja csehszlovák fennhatósága idején készült és 1929-ben nyitottak meg, a háború után 1945 novemberében indult újra, így Ungvár légi úton közvetlen kapcsolatban állt Moszkvával, Kijevvel, Lemberggel, Harkovval, Donyeckkel, Odesszával, Szimferopollal s még néhány szovjet várossal.¹⁰⁴

Ami a tömegközlekedést illeti, a jegyek ára nagyon alacsony volt. Alacsony és stabil volt a kommunális szolgáltatások, a gáz, villanyáram ára is.

Összegzésként elmondható, hogy Kárpátalján a szovjet hatóságok mindent megtettek annak érdekében, hogy a terület gazdaságilag és társadalmilag is teljes mértékben integrálódjon a szovjet rendszerbe és részévé váljon az USZSZK nemzetgazdaságának. A tervgazdálkodás megvalósítása során a mennyiség érvényesült a minőséggel szemben. A hruscsovi olvadás időszakban a kárpátaljai politikai vezetés fő céljai közé sorolható a munkanélküliség megszüntetése, de legalábbis csökkentése, a kereskedelem helyzetének javítása, a baráti kapcsolatok kialakítása és elmélyítése

¹⁰⁰ *Oficinszkij R.*: A szovjet időszak sajátosságai Kárpátalja történetében i. m. 266.

¹⁰¹ KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 407., 6.

¹⁰² KTÁL, F. 1., op. 5., delo Nr. 622., 19–20.

¹⁰³ *Oficinszkij R.*: A szovjet időszak sajátosságai Kárpátalja történetében i. m. 267.

¹⁰⁴ Uo. 267.

a szomszédos országokkal, a turizmus és az infrastruktúra fejlesztése, a lakáshiány csökkentése, a városi iparágazatok fejlesztése, ami magával vonta az urbanizációs folyamatok felgyorsítását, stb.

A tárgyalt időszakban Kárpátalján szerteágazó fejlődésnek indult az élelmiszer- és könnyűipar. A Szovjetunió hatalmas piacán biztos keresletnek örvendtek a kárpátaljai borok, az ungvári konyak, a zöldségkonzervek és a palackozott ásványvizek. A malomipar is fejlődött, mivel Kárpátaljáról látták el a Közép-Európában állomásozó szovjet csapatokat.¹⁰⁵

Az 1953–1964 közötti időszak a nagy átszervezések és kudarcok ideje volt a Szovjetunióban. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Hruscsov reformjai nem váltják valóra a hozzájuk fűzött reményeket, amelyek a gazdaság javítását és a társadalom életszínvonalának növelését szolgálták volna. Emellett a főtitkár talpnyalókkal vette körül magát, rosszul válogatta meg tanácsadóit, vakon bízott bennük, ami egyre súlyosabb következményekkel járt és a hatalomból való távozását eredményezte.¹⁰⁶

Források és irodalomjegyzék

Források:

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár

- F. 1., op. 1., delo Nr. 156.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 2529.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 2533.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 2705.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 3067.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 3070.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 3213.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 3214.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 3301.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 3320.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 3321.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 3457.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 3502.
- F. 1., op. 1., delo Nr. 3503.
- F. 1., op. 5., delo Nr. 7.
- F. 1., op. 5., delo Nr. 11.

¹⁰⁵ Brenzovics L.: Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században i. m. 97.

¹⁰⁶ Csanádi Gy.: Sorsfordító évek sodrásában i. m. 241.

- F. 1., op. 5., delo Nr. 66.
F. 1., op. 5., delo Nr. 69.
F. 1., op. 5., delo Nr. 75.
F. 1., op. 5., delo Nr. 76.
F. 1., op. 5., delo Nr. 77.
F. 1., op. 5., delo Nr. 85.
F. 1., op. 5., delo Nr. 86.
F. 1., op. 5., delo Nr. 92.
F. 1., op. 5., delo Nr. 93.
F. 1., op. 5., delo Nr. 98.
F. 1., op. 5., delo Nr. 99.
F. 1., op. 5., delo Nr. 101.
F. 1., op. 5., delo Nr. 107.
F. 1., op. 5., delo Nr. 108.
F. 1., op. 5., delo Nr. 144.
F. 1., op. 5., delo Nr. 145.
F. 1., op. 5., delo Nr. 167.
F. 1., op. 5., delo Nr. 271.
F. 1., op. 5., delo Nr. 332.
F. 1., op. 5., delo Nr. 333.
F. 1., op. 5., delo Nr. 335.
F. 1., op. 5., delo Nr. 337.
F. 1., op. 5., delo Nr. 339.
F. 1., op. 5., delo Nr. 404.
F. 1., op. 5., delo Nr. 407.
F. 1., op. 5., delo Nr. 411.
F. 1., op. 5., delo Nr. 473.
F. 1., op. 5., delo Nr. 495.
F. 1., op. 5., delo Nr. 555.
F. 1., op. 5., delo Nr. 560.
F. 1., op. 5., delo Nr. 561.
F. 1., op. 5., delo Nr. 562.
F. 1., op. 5., delo Nr. 563.
F. 1., op. 5., delo Nr. 580.
F. 1., op. 5., delo Nr. 622.
F. 1., op. 5., delo Nr. 635.
F. 1., op. 5., delo Nr. 636.
F. 1., op. 5., delo Nr. 694.
F. 1., op. 5., delo Nr. 697.
F. 1., op. 5., delo Nr. 746.
F. 1., op. 5., delo Nr. 753.
F. II-1., op. 1., od. zb. 1783.

Szakirodalom

Beregszászi Anikó: A kárpátaljai Bátyú település. In: Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében. Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián. Bp., 2003.

Brenzovics László: Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században. In: Kárpátalja. Szerk. Baranyi Béla. Pécs–Bp. 2009.

Csanádi György: Sorsfordító évek sodrásában. Ungvár. 2004.

Dupka György: A szovjet hatóságok megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991). Ungvár–Bp. 2014.

Krausz Tamás: Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa országai a második világháború után. Szovjetunió (1945–1991). In: 20. századi egyetemes történet – I. kötet. Európa. Szerk. Németh István. Bp. 2005.

Molnár D. István: Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig. MTA TK Kisebbségkutató Intézet. Bp. 2018.

Oficinszkij Román: A szovjet időszak sajátosságai Kárpátalja történetében. In: Kárpátalja 1919–2009. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Bp. 2010.

Tokar Marian et al.: Kárpátalja évszámokban 1867–2010. Ungvár. 2011.

Дяченко Б. et al.: Особливості транскордонного українсько-угорського співробітництва. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. Науковий журнал. 1/2007. dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18488/1/Особливості_транскордонного_українсько-угорського_ Letöltve: 2017. június 9.

Жулканич Н.: Розвиток транскордонного співробітництва у карпатському регіоні (на прикладі арк Закарпатської області). In: Історична панорама. Сич О. (Ред.), вип. 2., Чернівці, 2004. <http://politics.ellib.org.ua/pages-4732.html>. Letöltve: 2017. június 9.

Мікловда В. et al.: Прикордонне співробітництво: регіональні трансформації і перспективи. Ужгород, 2012. (*Miklovda V. et al.:* Határokon átnyúló együttműködés: regionális átalakulások és kilátások. Ungvár 2012.)

Передруй А.: Агрпромышленный комплекс стран-членов СЭВ. Львов. 1987.

Устич И.: Развитие рыночных отношений в приграничном сотрудничестве. Институт социальных и экономических проблем зарубежных стран АН УССР: научный доклад. Проблемы развития приграничных экономических отношений СССР с европейскими странами – членами СЭВ. – Вып. 3., 1990.

Шманько Г. et al.: Региональные аспекты приграничного экономического сотрудничества СССР со странами СЭВ. Раздел Ужгородского отдела Института социальных и экономических проблем зарубежных стран АН УССР – М. 1983. (

Шманько Г. et al.: Приграничное сотрудничество социалистических стран: опыт, проблемы, перспективы. 1990.

Т 32 Публікації на суспільну тематику. Наукове видання (збірник наукових праць) Науково-дослідного центру ім. Тиводора Легоцькі при Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II / Редактори: Єлизавета Молнар Д. та Федір Молнар. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 352 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-7868-64-3

Дослідження у першому розділі збірника присвячені вивченню національного питання в Угорщині та законодавчих ініціатив XIX століття у цій сфері. Зокрема, це питання розроблених у 1860-х роках законопроектів про національності і національних концепцій; Закон про національності 1868 року та дилеми мультиетнічної держави, а також становище русинського руху в Північно-Східній Угорщині до і після австро-угорського компромісу. В інших розділах вміщені публікації на закарпатську тематику історичного та суспільного характеру. Видання рекомендується усім, хто цікавиться новітньою та сучасною історією Карпатського басейну, зокрема сучасного Закарпаття, національними, релігійними, суспільними та освітніми відносинами, політичним та економічним становищем краю.

УДК 300(=945.11)(477.87)

Наукове видання

Публікації на суспільну тематику

Збірник наукових праць

2021 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ (протокол №8 від 03.12.2020 р.)

Підготовлено Науково-дослідним центром ім. Тіводора Легоцькі спільно з кафедрою історії та суспільних дисциплін і Видавничим відділом ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ

Редактори: *Єлизавета Молнар Д. та Федір Молнар*
(ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Науково-дослідний центр ім. Тіводора Легоцькі,
Кафедра історії та суспільних дисциплін)

Рецензенти:

Роберт Барта, габілітований доктор (директор Інституту, доцент університету, факультет суспільних наук Дебреценського університету, Інститут історії)

Василь Брензович, кандидат історичних наук (доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, кафедра історії та суспільних дисциплін)

др. Габор Ердовді, професор (доктор Академії наук Угорщини, викладач університету, Науковий університет ім. Лоранда Етвеша)

Дюло Фодор, кандидат географічних наук (проректор, доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, кафедра географії та туризму)

Олена Куташи (заступник директора, Державний архів Закарпатської області)

Іван Мандрик, доктор історичних наук (професор, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, кафедра історії та суспільних дисциплін)

Йосип Молнар, кандидат географічних наук (завідувач кафедри, доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, кафедра географії та туризму)

Льдіко Орос, кандидат педагогічних наук (президент ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, кафедра педагогіки та психології)

Коректура: *Марта Гнатик-Рішко*

Технічне редагування та верстка: *Ласло Веждед*

Обкладинка: *Ласло Веждед*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр „Опаціої Черє Янош” при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальні за випуск:

Льдіко Орос (президент Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ)

Степан Черничко (ректор Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ)

Олександр Добош (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ференца Ракоці ІІ)

За зміст опублікованих наукових праць відповідальність несуть автори.

Видання опубліковане за підтримки Кураторії «Domus» АН Угорщини

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У» (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року**

Поліграфічні послуги: ПП Лац Ч.С. (пл. Кошута 4, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: kalvin.nyomda@gmail.com)

Підписано до друку 17.12.2020 Шрифт «Times New Roman». Папір офсетний, щільністю 70 г/м².
Ум. друк. арк. 28,6. Формат 70x100/16. Замовл. №69. Тираж 200.